

Archeologie v Praze v kontextu vzniku Československé republiky

Ivana BOHÁČOVÁ

ANOTACE: *První významné poznatky o minulosti Prahy a současně první plošně rozsáhlé archeologické výzkumy v historickém jádru Prahy spadají do meziválečného období první republiky. Toto období zůstávalo dosud zcela na okraji odborného zájmu. Přitom právě zde můžeme v mnoha směrech nalézt počátky moderně koncipované historické archeologie, usilující o koncepční výzkum, kooperující v oblasti odborného působení s dalšími historickými i přírodovědnými obory a usilující o dobré hospodaření s archeologickými prameny v dnešním slova smyslu – o preventivní působení a kooperaci se státními a městskými institucemi i o prezentaci archeologických památek široké veřejnosti.*

1. Úvod: Institucionalizace památkové péče a počátky systematického archeologického studia minulosti Prahy

Před časem byla formulována teze konstatující, že úroveň péče o památky obecně je vždy závislá na aktuální společenské potřebě a naléhavosti respektování památek, na míře akceptování památek jako součásti vlastní minulosti i na vnímání jejich významu pro kulturní paměť.¹ Její platnost jednoznačně dokládá markantní vzestup zájmu o fond archeologických pramenů Prahy po vzniku Československé republiky v roce 1918 a nově budovaná koncepce komplexní péče o něj. Prvopočátky koncepčně pojaté a institucionalizované péče o památky v Čechách souvisí s obecnými historickými tendencemi v habsburské monarchii koncem 19. století.² S rostoucím zájmem o otázky národní identity se pozornost veřejnosti soustředila i na kulturněhistorické doklady svébytnosti českého prostředí, a tak sílily snahy o uchování jejich pramenné hodnoty. Svou roli zejména v historických městech se hrál i proces industrializace, přímo ohrožující památky stavebněhistorické. V Praze byl pak vzestup zájmu o památky a boj o jejich záchranu spojen krom této obecné tendence se vzepětím vlny odporu proti plošné asanaci Josefova a přilehlých částí Starého Města pražského a likvidaci dalších historických staveb. To vše vedlo v roce 1893 ke vzniku Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek Královského hlavního města Prahy. Péče o archeologické prameny Prahy byla ovšem v tomto období jen okrajovou součástí obecně vnímané péče o kulturní památky. Na koncepci ochrany památek se před vznikem Československé republiky podílela Archeologická komise České akademie věd a umění (vznik 1893), Společnost přátel starožitností (vznik 1888) či různé občanské iniciativy – ať už se jednalo o tehdejší spolky zaměřující se na podporu re-

1

konstrukcí některých historických budov a na ochranu památek či o spolky tzv. okrašlovací a v konkrétním případě Prahy o svébytnou instituci, Klub Za starou Prahu (vznik 1900). Po vzniku republiky zájem o hmotné doklady minulosti skryté pod povrchem významně vzrostl a praktické zkušenosti získávané postupně v pražském prostředí během početných stavebních aktivit se posléze silně odrážely v obecných zásadách památkové péče, formulovaných v meziválečném období ministerstvem školství a národní osvěty (dále jako MŠANO).

Archivní fondy řady institucí³ dokládají, že klíčovým momentem pro výkon systémově pojaté ochrany archeologických pramenů Prahy,

■ Poznámky

1 Marianne Pollak, Počátky archeologické památkové péče v habsburské monarchii – Frühe archäologische Denkmalpflege in der Habsburger-monarchie im Spannungsfeld von Aufklärung und Politik, *Archeologické rozhledy* 65, 2013, s. 133–162, cit. s. 134.

Obr. 1. Karel Guth při diskusi nad výzkumem v jihozápadním rohu III. nádvoří Pražského hradu. AHMP, inv. č. I 9680.

feld von Aufklärung und Politik, *Archeologické rozhledy* 65, 2013, s. 133–162, cit. s. 134.

2 Jakub Pavel, Dějiny památkové péče v českých zemích v 19. století. Od osvícenství do první světové války, *Sborník archivních prací* 25, 1975, s. 143–293. – Jan Vichra, Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek Královského h. města Prahy 1893–1990. Památkový sbor Hl. města Prahy 1919–1950. Inventář. Archiv Hl. města Prahy 1993, př. č. AMP 93/96. – Petr Štoncner, Příspěvky k dějinám památkové péče v Československé republice v letech 1918–1938. Část 1. – vznik nové organizace v roce 1918, *Zprávy památkové péče* 64, 2004, č. 5, s. 426–430.

3 Přehledu relevantních zdrojů je věnována samostatná kapitola textu. Odkazy na konkrétní použité archiválie viz níže v textu.

2

zahrnující jak preventivní aktivity, tak záchranný výzkum a dokumentaci archeologických objektů, byl vznik Památkového sboru hl. města Prahy. Památkový sbor jako poradní orgán magistrátu byl založen na základě jednání městské rady 5. 11. 1920 a ustavující schůze jeho sboru se pak konala 5. 11. 1921. Jeho ustavení bezprostředně souviselo se zrušením pražské „soupisové“ Komise⁴ 8. 2. 1919 usnesením městského zastupitelstva. Statut, schválený městskou radou v říjnu 1924, konstatuje, že Památkový sbor je „... poradním orgánem rady hlavního města Prahy ve věcech památkových a spolu pečuje o zachování a soupis přírodních, prehistorických, historických a uměleckých památek celého obvodu Prahy a dbá, aby nebyly ohroženy nebo poškozeny regulací, přestavbou, opravou, nevhodným umístěním nebo jejich správou...“.⁵

Památkový sbor tak převzal agendu Komise, v rámci pražského magistrátu však byla oblast jeho působení daleko širší, neboť kromě sestavování soupisu památek se Památkový sbor výrazně angažoval v oblasti jejich preventivní ochrany a dokumentace, včetně budování a prosazování koncepčního řešení ochrany památek archeologických. Takováto koncepce byla vytvářena a navazovala na rámec systémové meziinstitucionální spolupráce zejména mezi tehdy nově založeným Státním archeologickým ústavem (1919, dále jako SAÚ), Státním památkovým úřadem (1919, dále jako SPÚ), Národním muzeem a dalšími institucemi, především ale za jednoznačné podpory sekce osvěty tehdejšího ministerstva školství a národní osvěty, do jejíhož vedení byl jmenován profesor Zdeněk Wirth. Svou roli ve formu-

3

lování a zejména prosazování takové koncepce sehrálo i osobní nasazení několika hlavních aktérů, z nichž za klíčové v oblasti ochrany, dokumentace a studia pražských archeologických památek můžeme považovat Karla Gutha, Rudolfa Hlubinku a Zdeňka Wirtha (obr. 1–4). Wirth⁶ stál u počátků budování nového konceptu památkové péče vzniklého státu odpovídajícího novým společenským poměrům a byl jedním z jeho hlavních architektů. Již od počátku 20. let se pokoušel opakovaně, ve spolupráci s širokým okruhem spolupracovníků a s podporou odborné veřejnosti,⁷ o formulaci a prosazení nového památkového zákona. Prvé pokusy byly neúspěšné. Tomu, aby byla do života uvedena poslední kvalitní, důsledně propracovaná a odborníky oceňovaná verze, která vycházela v mnohém z praktických zkušeností získaných v pražském prostředí (definitivní verze byla připravena až ve 30. letech), však nakonec zabránil politický vývoj druhé poloviny a sklonku 30. let.

II. Prameny a fondy: základní přehled

Prameny k sledovanému tématu, které zatím zůstávalo zcela mimo odborný zájem, lze nalézt v archivních či jiných fondech řady institucí. Prvořadým zdrojem jsou samozřejmě fondy Archivu města Prahy (dále jako AMP), Národního archivu (dále jako NA) a pozůstalost Rudolfa Hlubinky, vyčleněná z osobního fondu Zdeňka Wirtha, uložená v oddělení dokumentace Ústavu dějin umění, AV ČR, v. v. i. (dále jako ÚDU). Dokumenty k činnosti Rudolfa Hlubinky obsahuje také jeho osobní fond v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. Další

Obr. 2. Karel Guth (vlevo) a Zdeněk Wirth při dokumentaci památek s měřicími náčiním v rukou. Patrně snímek ze zázemí nebo nejbližšího okolí Prahy, kolem 1910. ÚDU AV ČR, v. v. i., fond Zdeněk Wirth, kart. IL.

Obr. 3. Rudolf Hlubinka (vlevo) a Ivan Borkovský při výzkumu Loretského náměstí na pražských Hradčanech, 9. května 1934. Památkový sbor A8672, ARÚ Praha, FT000073411. Foto: Antonín Alexander.

mi důležitými a běžně dostupnými zdroji informací pak jsou fond Státního archeologického ústavu v Masarykově ústavu a archivu AV ČR, v. v. i. (dále jako MÚA) a fotoarchiv a archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i. (dále jako ARÚ Praha). Některé relevantní archiválie obsahuje Archiv Pražského hradu (dále jako APH) – fond Stavební správa 1919–1948. Soubory fotografií (tvořené ve směrsměs duplicitními snímky Památkového sboru v AMP) i některé primární prameny k výzkumům na Pražském hradě a Vyšehradě, zajišťovaným s podporou Památkového sboru, a k jejich okolnostem jsou uloženy i na detašovaných pracovištích ARÚ Praha (Pražský hrad a Vyšehrad).

Komplikovaný byl osud pozůstalosti Karla Gutha, ředitele historicko-archeologického odboru Národního muzea a vůdčí osobnosti pražské meziválečné archeologie, který byl pověřen vedením nebo se podílel na vedení nejvýznamnějších výzkumů Prahy a jejího blízkého okolí. Část jeho pozůstalosti zůstala totiž v opatrování rodinných příslušníků. Tuto skutečnost lze jednoznačně vydedukovat z několika málo archiválií uložených v Archivu Pražského hradu.⁸ Poměrně bohatý fond, který byl dohledán u řady institucí, sjednocený a přehledně uspořádaný až v poměrně nedáv-

■ Poznámky

4 Ta byla odnoží Centrální komise pro výzkum a zachování stavebních památek ve Vídni. Soupisy památek měly obsahovat vždy základní údaje o památce – její pojmenování a jméno lokality, dobu stavby, určení stavebníka a dobu stavebních změn, funkci, stavební materiály, velikost, případné nápisy aj., možné využití, uživatele, cenu z hlediska stavebního a historického, záznam o vyobrazeních, současné stavební možnosti a udržení dochovaného stavu a klasifikaci ve vztahu k hodnotě dochování památky.

5 Vichra (pozn. 2), cit. s. 2.

6 Profesionální působení Zdeňka Wirtha v celé jeho šíři detailně postihuje ve své práci K. Uhlíková: Kristýna Uhlíková, *Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878–1939)*, Praha 2010.

7 Detailně k této problematice i k otázce vlivu praktických zkušeností pražských aktérů Uhlíková (pozn. 6), cit. s. 97–104.

8 Sign. SS Pražského hradu IX/1–1, inv. č. 540, kart. 47.

Obr. 4. Snímek druhé strany rukopisného konceptu dokumentu formulovaného Rudolfem Hlubínkou pro Městskou radu, zachycující náplň činnosti Památkového sboru. AHMP, fond MHMP – Památkový sbor, inv. č. 25, kart. 16, čj. 243/33 Psb.

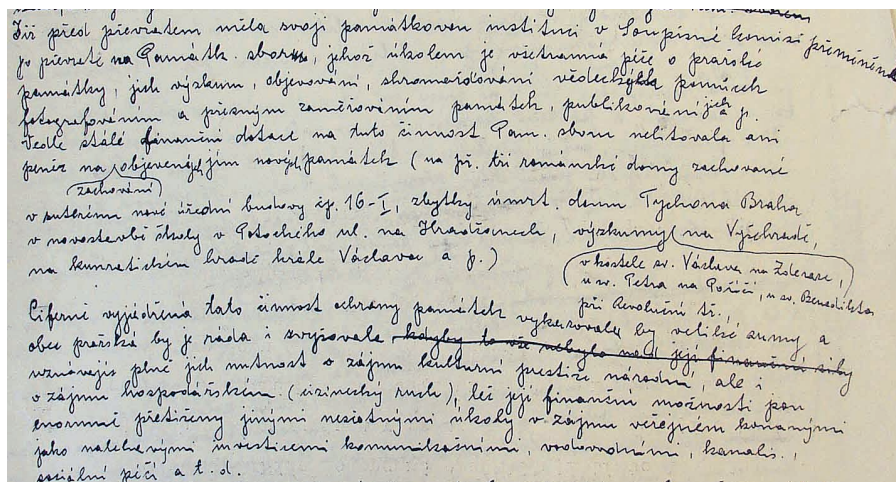
né době (2007–2009), je dnes shromážděn v archivu Národního muzea.

Národní archiv

Ve fondech Národního archivu lze dokumenty k historii archeologické památkové péče sledovaného období vztahující se k pražské problematice nalézt především ve fondu Státní památkové správy (dále jako SPS; fond č. 864) a fondu Ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO – fond č. 371). Fondy jsou členěny dle příslušných úřadů zodpovědných za organizaci a zajištění památkové péče. Ačkoliv lze důvodně předpokládat, že příslušné fondy by neměly obsahovat institucionální archiválie z období, které nespadá do doby činnosti příslušných institucí, není tomu tak vždy. Orientaci ve fondech komplikuje také skutečnost, že v inventáři udávané časové rozpětí někdy neodpovídá reálnému obsahu fondu, např. ve fondu Státní památkové správy (1946–1964) se objevují i dokumenty z období první republiky. Fondy nejsou zcela systematicky uspořádány. Vzhledem k různým původcům archiválií se stejná témata objevují ve více kartonech, aniž jsou podchycena inventáři jednotlivých fondů. Navíc část současného fondu SPS byla původně uložena ve fondu MŠANO a archiválie obou fondů nesou původní identifikátor (sign. 30), označující téma památkové péče obecně. Zpracované inventáře sice obsahují zcela rámcové informace o tematické náplni jednotlivých inventárních svazků, nelze je však považovat ani za úplné, ani za bezchybné. Přesto jsou pro základní orientaci ve struktuře fondů naprosto nepostradatelnou pomůckou, navíc obsahují i jmenný rejstřík.

Fond MŠANO lze považovat za základní zdroj obecných informací ke struktuře a organizaci archeologické památkové péče. Vzhledem k významu pražských památek, působení Zdeňka Wirtha na MŠANO v sekci zahrnující ochranu památek, problematiku archeologie i muzejnictví, také ale díky vazbě této osobnosti na pražské prostředí se řada dokumentů dotýká organizace pražské archeologie, kterou důvěrně znal a z jejích zkušeností mohl vycházet.

Fond MŠANO (č. 371) i fond SPS (č. 864) obsahují dokumenty k ochraně památek obecně a rovněž zahrnují archiválie k fungování vybraných institucí (MŠANO, SAÚ, SPS).⁹ Doku-

4

menty týkající se Státního archeologického ústavu jsou až na výjimky úředními doklady, bez informací odborného charakteru. Písemnosti fondu Státní památkové správy byly řazeny podle spisového klíče používaného MŠANO, fond je tvořen ze značné části archiváliemi vzniklými v agendě MŠANO, mj. složkou Státní památková správa předanou ministerstvem školství v roce 1971. Obsahuje také složku Nálezy při výkopech (kart. 636, inv. č. 247), v níž lze nalézt i dosud neznámé nebo nezveřejněné informace vztahující se k organizaci záchranné archeologie i k dílčím archeologickým výzkumům především v historickém jádru Prahy. Dále složka obsahuje informace k aktivitám některých osobností¹⁰ angažujících se při záchranné kulturního dědictví, ať už šlo o památky stavební, či nálezy archeologické.

Fond SPS obsahuje také řadu archiválií, které dokumentují vývoj v poválečném období. Z některých z nich je patrné, že i v nových poměrech přetrvávala alespoň určitou dobu snaha navázat na někdejší zavedenou prvorepublikovou praxi systémové dokumentace archeologických památek v historickém jádru města (korespondence o výkopech pro inženýrské sítě mezi MŠANO, Klubem Za starou Prahu, Památkovým sborem a Ústředním národním výborem – Technickým referátem). Ve fondu MŠANO¹¹ se nalézají samostatná a jen zčásti vytěžená složka k. ú. Vyšehrad, která však v dostupných inventárních soupisech není zahrnuta (kart. 3195).

Archiv hl. města Prahy

Výjimečným bohatstvím dokumentů k našemu tématu oplývá Archiv hl. města Prahy. Významné jsou především dokumenty rozsáhlého a dosud zčásti neuspořádaného fondu pražského magistrátu, mezi nimiž se nalézají jako samostatná položka fond Památkový sbor hl. města Prahy. Ten obsahuje vedle vlastních

listinných dokumentů podrobně zachycujících činnost Památkového sboru (zvl. programy a protokoly z jednání) i původní skicáře sboru (kart. 18, inv. č. 33). Ve Sbírce map a plánů AMP lze nalézt také část plánové dokumentace, pořizované během výzkumů na náklady Památkového sboru průběžně. Spisový fond sboru byl v 90. letech utříděn a je členěn na části Památkové objekty (A – podle územního a B – podle věcného členění; kart. 3–10 a 11–14, inv. č. 10–11 a 12–21) a část dokumentující agendu činnosti sboru (C; kart. 15–17, inv. č. 22–32).¹² Pozitivní¹³ fotodokumentace pořizované Památkovým sborem opatřené vesměs pů-

■ Poznámky

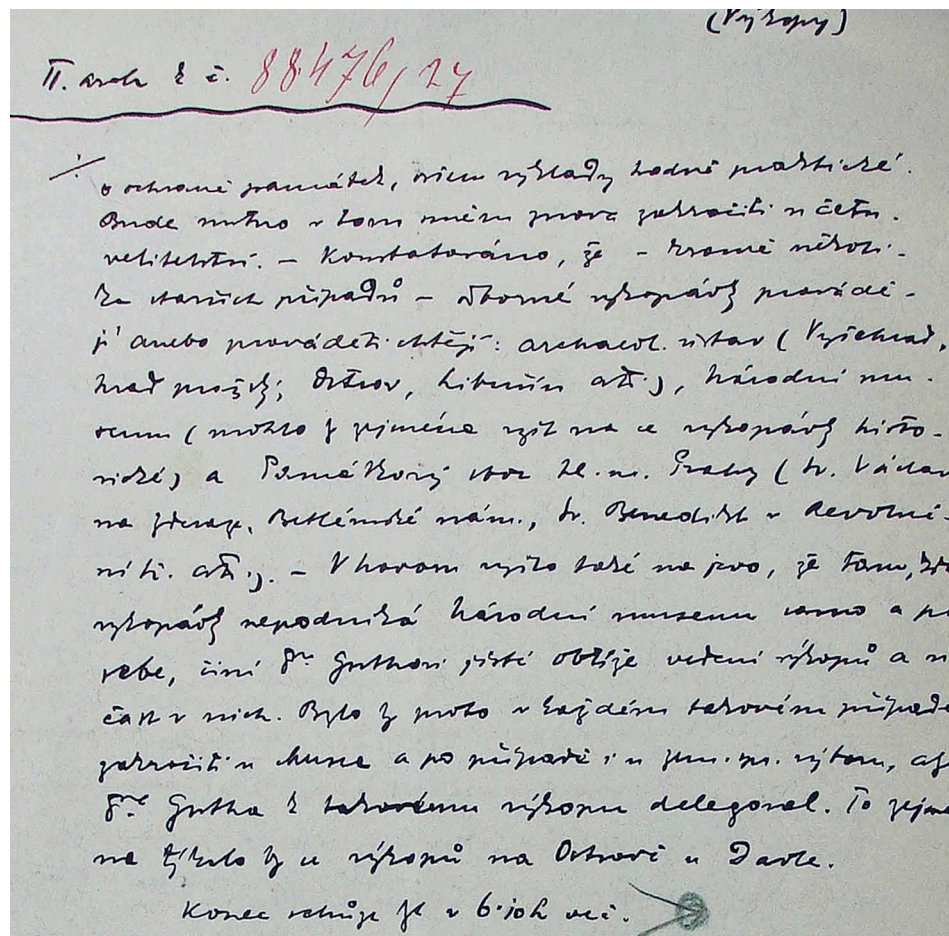
9 Jedná se o tyto fondy: MŠANO, Státní archeologický ústav – kart. 3243, inv. č. 1751; Fotoměřický ústav – kart. 3245, inv. č. 1752; SPS kart. 644, i. č. 254.

10 Konkrétně J. Čarek, V. Piša. Jde o záznam těchto aktivit, jejichž výsledkem nemusel být vždy pozitivní nález (Karlovo nám. – stoka; Revoluční třída – nález údajného románského zdiva).

11 Ivana Boháčová – Bořivoj Nechvátal, Historie a současnost obnova archeologického areálu s bazilikou sv. Vavřínce v prostoru NKP Vyšehrad, *Zprávy památkové péče* 74, 2014, č. 1, s. 3–11.

12 Vichra (pozn. 2), viz pozn. 2.

13 Pozitivní snímky představují jedno z více paré ke skleněným deskám negativů, které byly z velké části zničeny jako součást městského archivu při požáru Staroměstské radnice v roce 1945. Dalšími paré disponují různé institucionální archivy – Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i., Muzea hl. města Prahy, Institutu plánování a rozvoje MHMP (dříve jako ÚHA, IMIP) a Archiv Pražského hradu. Problematiku vzniku této části sbírky i činnost osobností, které se o její vznik zasloužily, zpracovala na základě studia archiválií zejména z fondu AMP M. Příkrylová: Miroslava Příkrylová, *Sbírka fotografií Archivu hl. města Prahy – o jejím původu a fotografech, Pražský sborník historický* 40, 2012, s. 349–390.

5

Obr. 5. Snímek části zápisu z jednání svolaného MŠANO k otázkám metodiky a vymezení kompetencí institucí zabývajícím se studiem a ochranou pražských archeologických památek. Národní archiv, fond MŠANO, kart. 3123, složka výkopy středověké; čj. 88476/27.

vodními evidenčními čísly a popisy k nim včetně autorizace záběrů a dat pořízení schraňuje Sbírka fotografií AMP. Kromě profesionálních fotografií pořízených Tomášem Vojtou a početného souboru sice amatérských, ale kvalitních fotografií v oblasti dokumentace památek zběhlého Antonína Alexandra jsou zde uloženy i fotografie, jejichž původci byli v rámci svých odborných aktivit Jan Almer, Ivan Borkovský, Karel Guth nebo Jaroslav Pasternak. Pro Památkový sbor pořizoval fotografie také František Fink.¹⁴ Popisy fotografií představují zatím opomíjený dokument (dochovaný v listině podobě), který je nenahraditelným zdrojem často chybějících informací o průběhu konkrétního výzkumu. Plány a fotografie schraňované AMP procházejí postupnou digitalizací, online je ovšem zatím dostupný pouze jejich zlomek (stav 2019).¹⁵

Institucionální archivy a další úložiště spisů

Dokumenty s tematikou archeologické památkové péče v Praze jsou uloženy také ve fondech archivu Ústavu dějin umění AV ČR, v. v. i. (fond Rudolf Hlubinka, vyčleněný z fondu Zdeněk Wirth, fond Sbírka fotografií z období 1850–1960, rovněž zčásti z Wirthovy pozůstalosti) a v Masarykově ústavu a Archivu AV ČR, v. v. i. (MÚA), dosud ve větší míře nezpracovaných nebo jen dílčím způsobem utříděných. Celostátní činnost Státního archeologického ústavu a konkrétní témata, kterým se v prvních desetiletích věnoval, postihuje právě fond této instituce (MÚA, Archeologický ústav AVČR, Praha). Uchováno je zde rovněž několik archiválií dokumentujících počátky kariéry, role a další působení některých osobností pražské archeologie (MÚA, ARÚ Praha, fond 27).¹⁶ Archiv Pražského hradu uchovává kromě fotografické dokumentace ve fondu Stavební správy řadu dokumentů týkajících se jednak technikálí spojených s budováním a údržbou archeologického areálu pod deskou III. nádvoří Pražského hradu, jednak zásadní role Památkového sboru při pořizování měřičské a fotografické dokumentace k výzkumu III. nádvoří, a to ještě v roce 1944.¹⁷ Archiválie dokládají i komplikované osudy této dokumentace.¹⁸

III. Hlavní aktéři a koncepce pražské archeologie mezi světovými válkami

Rozdělení rolí: veřejné a odborné instituce a institut meziinstitucionálních komisí

Samozřejmou součástí nové koncepce památkové péče, která byla vytvářena v rámci MŠANO, byla i péče o archeologické památky. Institucí vycházející z předchozí úřednické praxe byl Státní památkový úřad. Jeho působení se vznikem republiky bylo celorepublikové jen krátkodobě, protože již v roce 1920 vznikl samostatný Státní památkový úřad pro Moravu a Slezsko. Nově vytvořenými institucemi (1919), podléhajícími přímo památkové sekci MŠANO, byly Státní archeologický ústav a Státní ústav pro fotografování, měření a odlévání památek (později Státní fotoměřičský ústav) jako vědecká instituce zaměřená na tvorbu podkladů pro Soupis památek.¹⁹ Zmíněný Památkový sbor hl. města Prahy, zřízený Magistrátem hl. města Prahy, působící od roku 1920 a přebírající činnost „soupisové komise“ pro Prahu,²⁰ lze vzhledem k širokým kompetencím a rozvětvené náplni činnosti v oblasti péče o památky rovněž považovat za nový a zejména důležitý orgán, který zaujal v ochraně dokladů pražské minulosti mimořádné postavení.

■ Poznámky

14 Příkrylová (pozn. 12).

15 Archivní katalog AMP dostupný zde: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/>, vyhledáno 18. 10. 2019.

16 K výzkumu historického jádra Prahy přispěli zejména Jaroslav Pasternak, Ivan Borkovský – oba ukrajinského původu – a Miodrag Grbić, později významná osobnost srbské archeologie. Zatímco Jaroslav Pasternak se významně zapsal především do samých počátků vědecky pojatého výzkumu Prahy a poté se stal uznávaným celosvětově působícím archeologem (profesorem v Torontu i na německých univerzitách), Ivan Borkovský představuje díky svým výzkumům v historickém jádru Prahy a především pak jako vedoucí výzkumu Pražského hradu klíčovou osobnost pražské archeologie druhé třetiny 20. století.

17 APH, SsII/17–2, inv. č. 336, 338.

18 Viz také více než skromnou složku Pozůstalost K. Gutha, APH, SsIX, 540.

19 Petr Štoncner, Příspěvky k dějinám památkové péče v Československé republice v letech 1918–1938. Část 2. – organizační vývoj jednotlivých památkových úřadů. *Zprávy památkové péče* 64, 2004, č. 6, s. 539–545. – Uhlíková (pozn. 6).

20 Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek královského hl. města Prahy byla zřízena v roce 1893 v souvislosti s reorganizací památkové péče a její decentralizací. Navazovala na aktivity k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, zřízené v roce 1850 ve Vídni. Pavel (pozn. 2). – Štoncner (pozn. 2).

Obecnou diskusí o kompetencích týkajících se evidence výzkumů, jejich realizace, kvality jejího provedení a následné péče o movité i nemovité předměty a jejich rozdělení mezi jednotlivé instituce zachycuje rukopisný (několikastránkový a ne vždy jednoznačně čitelný) záznam schůze z roku 1927 svolané na MŠANO Zdeňkem Wirthem.²¹ Cílem porady byla centralizace agendy k výzkumům a sjednocení jejich metodiky, které měly být „vedeny v jednotném duchu“ v zájmu vědy, ochrany památek i publikace výsledků. Stanoveno bylo, že veškeré výzkumy mají být hlášeny Státnímu archeologickému ústavu, bez jehož svolení je nelze zahájit. Po dohodě s příslušným památkovým úřadem pak má být vydáno povolení výzkumu. V případě, že Státní archeologický ústav neprovádí výzkumy sám, má mít nad nimi trvalý dozor. Garantem odbornosti vlastních terénních výkopů měl být tedy Státní archeologický ústav, ať již je realizoval, či nikoliv, Státnímu památkovému úřadu připadla péče o nalezené památky, jejich konzervace a uložení. Přesný program výkopových prací měla každoročně stanovit 5–6členná komise v závislosti na personálních (tehdy více než skromných – viz také pozn. 33) odborných kapacitách a na dostupných finančních prostředcích.

Z dokumentů je zřejmé, že ačkoliv jednání na půdě MŠANO byla směřována zcela obecně, okruh řešených témat, a to včetně zmíněné problematiky formulování památkového zákona, vesměs vycházel z konkrétních aktuálních problémů vyvolaných ohrožením památek Prahy a jejího blízkého okolí, které se zde, v minulosti stejně jako v současnosti, kumulovaly. Diskutovány na zmíněné schůzi byly např. i otázky ustavení komisí pro archeologický výzkum lokalit mimořádného kulturněhistorického významu (komise pro výzkum Pražského hradu a Vyšehradu v té době již několik let fungovaly), zejména mají-li být stálé, či zřizovány *ad hoc*. Pro historické jádro Prahy mimo Pražský hrad a Vyšehrad bylo počítáno především s angažmá Národního muzea a Památkového sboru Magistrátu hl. města Prahy (dále jako MHMP). Doporučení vzešlá z této porady byla předána vedení příslušných zainteresovaných institucí.

Institut meziinstitucionálních komisí (delegovaní zástupci MŠANO, SAÚ, Muzea hl. města Prahy, Národního muzea, Památkového sboru i další) byl významným nástrojem, garantujícím koncepci a odbornou kvalitu terénních výzkumů na území Prahy. Komise, zřizované MŠANO pro výzkum prvořadých pražských lokalit a jmenované na návrh Státního archeologického ústavu ze zástupců odborné veřejnosti, rozhodovaly o postupu a rozsahu prací a způsobu

ochrany odkrývaných památek.²² Prvá z nich (Vyšehrad – odborný komitét vyšehradský) byla ustavena Státním archeologickým ústavem 14. 10. 1924, a to na žádost MŠANO. Komise pro výzkum Pražského hradu byla zřízena v roce 1925 v souvislosti se zahájením celoplošného odkrývu III. nádvoří, realizovaného v rámci Plečnickovy rekonstrukce a celkového architektonického řešení jeho povrchu. „Zpráva o výzkumu III. nádvoří hradu pražského“ za první výzkumnou sezonu 1925 zformuloval za komisi Karel Buchtela.²³ Další komise vznikla např. pro výzkum Nového hradu u Kunratic, případně byly komise sestavovány pro řešení některých aktuálních témat.

Prioritou nově vzniklého Státního archeologického ústavu byla zejména role oborového garanta v obecném smyslu slova, současně mu byla přisouzena role centrální instituce v oblasti evidence výzkumů. O realizaci výzkumu měl Státní archeologický ústav rozhodnout společně se Státním památkovým úřadem, v jehož kompetenci naopak měla být péče o nálezy a ochrana archeologických památek na celém území nově vzniklého státu. Předmětem zájmu SAÚ jako instituce s celostátní působností byla v této době a ještě dlouho poté především témata mimo rámec městské archeologie, a tedy i Prahy.²⁴ Více pozornosti se na půdě této instituce dostalo pražské problematice až v poválečném období a zejména pak v druhé polovině 20. století, kdy došlo k založení historicko-archeologického oddělení. Do té doby byla podle formulace Jaroslava Böhma středověká archeologie ve Státním archeologickém ústavu „podporovaná, ale soustavněji neprovozovaná“.²⁵

Po vzniku republiky se stal pro Prahu významným koncepčním a zejména koordinačním orgánem v oblasti archeologického výzkumu, ochrany, dokumentace, studia i prezentace archeologických památek Památkový sbor hl. města Prahy. Ačkoliv Památkový sbor fungoval jako poradní orgán magistrátu v otázkách památkové péče obecně, dotýkala se jednání sboru archeologických témat pravidelně, neboť tato témata byla chápána jako přirozená součást obecného konceptu evidence, dokumentace, studia a ochrany památek.

V kooperaci se Státním archeologickým ústavem a Státním památkovým úřadem zajišťoval Památkový sbor jednotlivé fáze procesu péče o pražské archeologické památky či jejich výzkumu. Vedle technické realizace a organizace výzkumů a jejich dokumentace v některých případech přebíral v historickém jádru Prahy či v jeho blízkém okolí odpovědnost i za odborné vedení výzkumu.

Ustavení a činnost Památkového sboru hl. m. Prahy

1. Personální složení a kompetence Památkového sboru

Památkový sbor svou činnost zahájil 8. února 1921. Dle jednacího řádu z roku 1924²⁶ byl poradním orgánem rady hlavního města Prahy v oblasti péče o přírodní, prehistorické, historické a umělecké památky v rámci celé Prahy se samostatnou působností, který měl možnost podávat podněty a návrhy týkající se ochrany památek, jejich správy či jejich možného ohrožení. Podstatnou část jeho činnosti představovalo shromažďování měřičské či fotografické dokumentace²⁷ jednotlivých památek i celých krajinných celků.

Členy Památkového sboru (celkem 36 osob) byli radní pražského magistrátu (v počtu 16 osob), dále zástupci stavebního referátu Magistrátu hl. města Prahy, městského stavebního úřadu, městského archivu a městského muzea (4 osoby) a významní zástupci státních odborných historických, archeologických či

■ Poznámky

²¹ NA, MŠANO, kart. 3123, sl. výkopy středověké; čj. 88476/27; dílčí výřez obr. 5.

²² Např. APH, fond Ss17–2, 338.

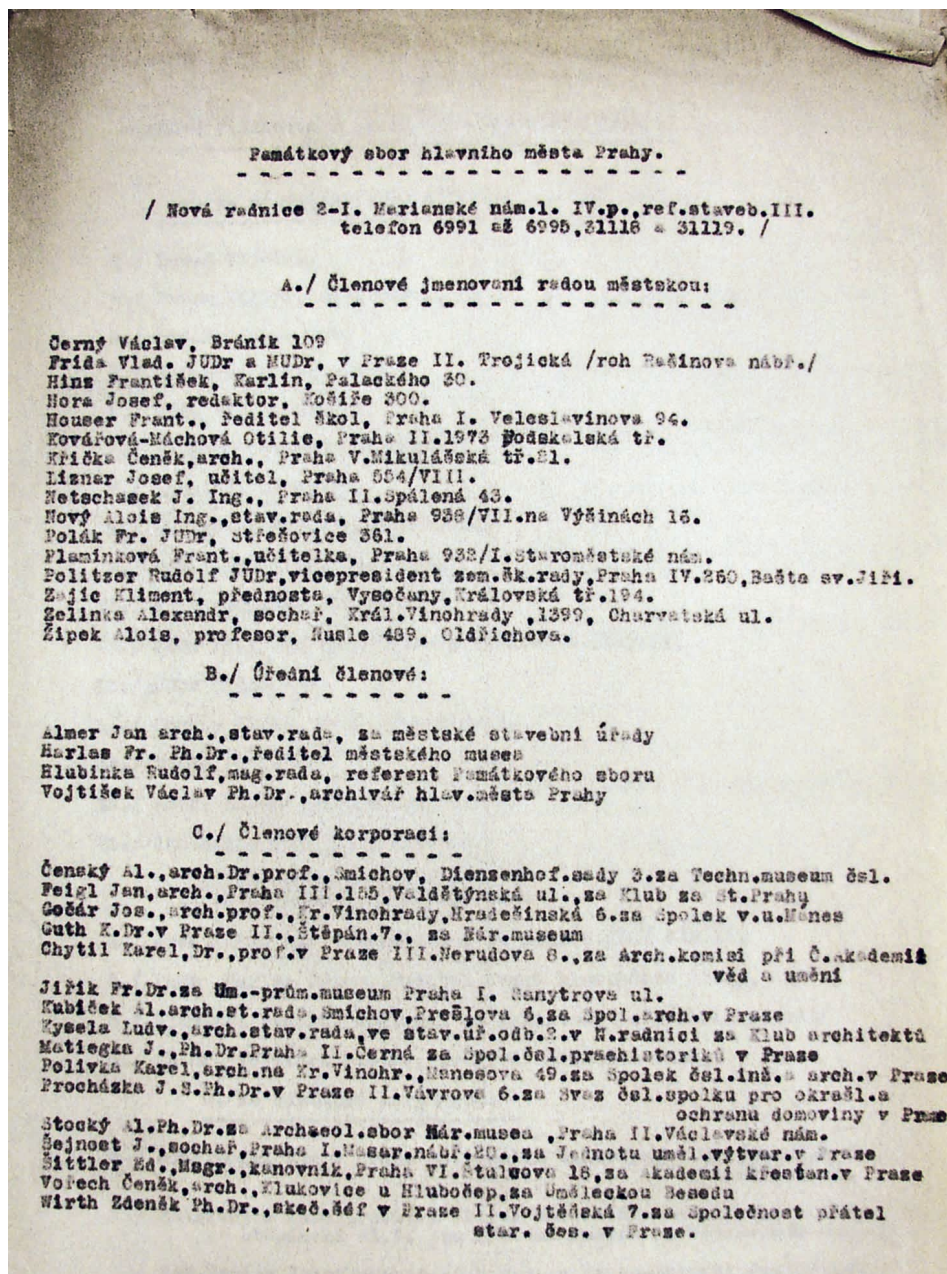
²³ Podle jeho slov na výzvu „... kanceláře prezidenta republiky zahájen byl pod vedením komise /členové: Blažek, Buchtela, Fiala, Guth, Niederle, Stocký, Wirth/ výzkum dne 4. června t. r. Usneseno především prozkoumati II. rampu a navázati na starší objevy Mockrovy a Hilbertovy. Současně rozhodnuto prozkoumati okolí románské kaple objevené již dříve stav. Fialou, a sice zejména její poměr ku starému Hradu...“ (NA, fond SPS, kart. 644, inv. č. 254).

²⁴ Miroslav Richter – Zdeněk Smetánka, Rozvoj středověké archeologie, in: *Vývoj archeologie v Čechách a na Moravě 1919–1968. Archeologické studijní materiály 10*, Praha 1975, č. 2, s. 62–74, cit. s. 62–67. – Jan Filip, Vývoj československé archeologie a podíl archeologických ústavů, in: *Vývoj archeologie v Čechách a na Moravě 1919–1968. Archeologické studijní materiály 10*, Praha 1972, č. 1, s. 7–8.

²⁵ Jaroslav Böhm (rkp.), Pamětní spis „organizace archeologické práce“, rukopisný koncept dokumentu, Pozůstalost Jaroslava Böhma (6), ARÚ Praha 1945.

²⁶ ÚDU AV ČR, fond R. Hlubinka, H2–2. Rudolf Hlubinka, Památkový sbor hlavního města Prahy za první tři funkční období (od počátku r. 1921 do konce r. 1931), *Zprávy Památkového sboru hlavního města Prahy*, 1931, s. 191–195.

²⁷ Jednalo se o pořizování dokumentace nově či získávání existující – ať již od jednotlivců, či institucí, jakými byly např. i Vojenský zeměpisný úřad či Hlavní štáb velitelství letectva.

6

uměnovědných institucí či korporací,²⁸ architektů i umělců, ale také zástupci spolků, jako např. Společnosti přátel starožitností českých či Klubu Za starou Prahu a mnohé jiné (celkem 16 osob). Institucionální zastoupení a personální složení sboru (obr. 6) garantovalo jeho funkčnost, operativnost i vysokou odbornou kvalitu veškeré činnosti. Každoročně byl volen předseda, místopředseda, jednatel a užší výbor, přičemž předsedou či místopředsedou měl být vždy jeden z radních. Funkční období členů bylo nejprve tříleté, později se interval měnil v závislosti na vnějších okolnostech. Předsednictvo mělo v naléhavých případech právo samo zakročit a podat zprávu jak Památkovému sboru, tak městské radě. Do funkce jednatele byl při jeho ustavení jmenován Karel Guth, později člen stavebního referátu, magis-

trátní rada právník Rudolf Hlubinka.²⁹ Zprávy sboru či jiné publikace byly redigovány volným redakčním výborem. Dle jednacího řádu měla být k dispozici stálá technická síla pro zaměřování památek, profesionální fotograf a jedna síla pro zajištění administrativy. Řádem byla zajištěna i každoroční dotace přidělovaná magistrátem v přiměřené výši, přičemž počátkem roku byl vždy předložen plánovaný rozpočet a schvalováno vyúčtování roku uplynulého.³⁰ Základem financování činnosti Památkového sboru byly prostředky města a subvence MŠANO.

Spisová agenda Památkového sboru dotýkající se možného ohrožení památek stavební činností byla z důvodů „vhodnosti“ svěřena stavebnímu referátu magistrátu. Tím byla zajištěna stálá a pravidelná informovanost o díl-

Obr. 6. Snímek dobového dokumentu obsahující soupis členů Památkového sboru, uchovaný v jeho fondu. AMP, fond Památkový sbor, kart. 15, inv. č. 22, nedatováno. K podstatné změně v složení sboru ovlivněné novou politickou situací došlo až v srpnu 1938, kdy byli Radou hl. města Prahy za jeho členy zvoleni zástupci politických stran (AMP, MHMP, fond Památkový sbor, kart. 16, inv. č. 26).

čích stavebních záměrech potenciálně ohrožujících památky i o připravovaných koncepčních krocích města. Památkový sbor se tak mohl vedle činnosti směřující k ochraně pražských památek a vlastní dokumentace podílet společně s dalšími památkovými institucemi na ochraně a prezentaci památek účastí na tvorbě regulačních plánů pro historické jádro města, na definitivní úpravě některých památek, včetně archeologických,³¹ a také na formulaci obecné koncepce ochrany kulturního dědictví včetně jeho systematické dokumentace. Členové Památkového sboru se soustavně zasazovali o ochranu památek ohrožených při stavebních pracích svou účastí na stavebních komisích, kde bylo jejich úkolem formulovat a obhájit důvody této ochrany. Někteří se angažovali přímo v terénu při dokumentaci odkrývaných objektů. Plenární schůze sboru se konaly nejméně jedenkrát měsíčně. Ačkoliv hlavní pozornost byla věnována památkám na území hl. m. Prahy, v případě objektů mimořádného významu se členové Památkového sboru zapojili i do studia a dokumentace mimo něj.³²

Šíři aktivit, metody a koncepci práce Památkového sboru lze odvodit z řady dokumentů, které se vztahují k zabezpečení finančního

■ Poznámky

28 Jednalo se např. o ministerstvo školství a národní osvěty, ministerstvo veřejných prací, Národní muzeum, Technické muzeum, Uměleckoprůmyslové muzeum.

29 JUDr. Rudolf Hlubinka (15. 2. 1878 Čechy pod Kostírem – 2. 2. 1951 Praha); radní MHMP, stavební referát, jednatel Památkového sboru, konzultant Z. Wirtha při tvorbě prvního znění zákona pro ochranu památek, člen Společnosti přátel starožitností, Klubu Za starou Prahu. Jeho odborná činnost v oblasti dokumentace a ochrany památek včetně archeologických i v otázkách budování systému moderní péče o nemovité památky obecně není dosud detailněji zhodnocena.

30 ÚDU, fond R. Hlubinka, 7–8.

31 Z těchto památek se jednalo zvláště o Pražský hrad a Vyšehrad, biskupský dvůr na Malé Straně, řadu románských sakrálních i profánních staveb, Nový hrad u Kunratic včetně obléhacího tábora aj.

32 Např. komise 28. 10. 1931 na Budči u příležitosti odkryvu kostela Panny Marie, skicář Památkového sboru uložený ve fondu AMP obsahuje např. i zaměření budečské rotundy, výzkum Ostrova u Davle.

7

Obr. 7. Výzkum Karla Gutha před rotundou sv. Martina na Vyšehradě. AHMP, Voj-553, Památkový sbor. Foto: Tomáš Vojta, srpen 1924.

krytí jeho činnosti. Okruh prací, které Památkový sbor zajišťoval, zahrnoval kromě zaměření a fotodokumentace existujících památek získávání další dokumentace k nim, v případě terénního výzkumu pak jeho přípravu – tj. jeho technické i finanční zabezpečení i jeho personální obsazení. To se týkalo nejen vlastního odkryvu, ale i dokumentace a u výjimečných památek spočívalo na bedrech Památkového sboru i zabezpečení konzervace nálezů a případně i prezentace vlastní památky. Realizace výzkumu byla zajišťována smluvně s příslušnými profesemi, ať již odbornými (ze studentů archeologie nebo čerstvých absolventů oboru na FF UK Praha),³³ technickými, administrativními či dělnickými. Soustavně Památkový sbor usiloval o prosazení koncepčního řešení archivace pořízené dokumentace památek. Ta měla být postupně předávána Archivu hl. města Prahy. Péči o movité nálezy mělo pak zajišťovat Muzeum města Prahy.

Po politických otřesech v závěru 30. let došlo k okleštění aktivit Památkového sboru i k razantním personálním změnám v jeho složení. Památkový sbor po změnách nejprve vyvolaných okupací a poté završených převratem v roce 1948 definitivně ukončil činnost ke konci roku 1950 výměrem Ústředního národního výboru hl. m. Prahy, kdy byl jeho tehdejší předseda Jan Amler³⁴ zproštěn služby. Fotografická a plánová sbírka a archiv byly předány Archivu hl. m. Prahy,³⁵ který měl převzít do vzniku nové právní úpravy památkové péče i jeho agendu.³⁶

2. Financování pražské archeologie

Podstatnou část archivních materiálů uchovaných ve fondu Památkového sboru představují dokumenty dokládající vícezdrojové financování pražských archeologických výzkumů (vedle MHMP, odkud plynula statutem zajištěná pravidelná – ne ovšem dostačující – podpora, MŠANO, Národní fond Masarykův, ministerstvo veřejných prací, ale i některé další instituce různého typu). Každoročně sestavovaná žádost, podpořená vyúčtováním podpory z předchozího roku a rozpočtem na příslušný rok následující, směřovala především na MŠANO. Z dokumentů, které obsahují často totožné položky jako v předchozích obdobích, vyplývá, že mnohokrát nebyly předkládané požadavky naplněny. Situace se zhoršovala adekvátně politicko-hospodářské situaci, některé záměry se již nepodařilo realizovat v důsledku nastalé hospodářské krize a vzhledem k následnému politickému vývoji. Žádosti o subvence se týkaly nejen zajištění vlastních terénních prací, ale i dokumentace a konzervace odkrytých památek či jejich budoucího zabezpečení.³⁷ Opakované žádosti plynuly k prezidentu T. G. Masarykovi, jehož podpora z prostředků fondu nesoucího jeho jméno byla v podstatě pravidelná. Dochovány jsou žádosti k ministerstvu veřejných prací. Archiváře zahrnují i doklady vyúčtování zcela dílčích nákladů na daný archeologický výzkum (cestovné, materiál, fotografické práce, stavební práce atd.). Účetní doklady zachycují např. i takové marginálle, jako vyúčtování tramvajových jízd Iвана Borkovského (výzkum kostela sv. Jana

Křtitele na prádle, 1937). Zcela dílčím příjmem byla finanční hotovost (také vykazovaná), získaná od veřejnosti za návštěvy přednášek spojených s promítáním „světelných obrazů“ či jednorázově přístupných ploch aktuálních výzkumů.

Ještě těsně před vypuknutím 2. světové války zaznamenáváme aktivity ohledně finančního zajištění řady výzkumů.³⁸ V žádosti adresované finančnímu odboru MHMP je uvedena cena 8 Kč/hod pro archeologické dělníky a odborný dohled a je konstatováno, že plán aktivit musí být finančně zajištěn; přitom zmíněný požadovaný obnos 50 000 Kč je označen vzhledem k rozsahu prací a jejich významu pro vědu za nepatrný. V dokumentu je zdůrazněno, že jde o práce záchranného charakteru v předstihu před vlastními stavbami, které by posléze v jejich průběhu neměly být zdržovány (proponované stavby, dlažební

■ Poznámky

33 Vzhledem k nedostatku odborných pracovníků v SAÚ se na tehdejších městských výzkumech v Praze jako tzv. „volontéři“ aktivně podíleli např. Jaroslav Böhm (PhDr. 1924), Jaroslav Pasternak (PhDr. 1925), Jan Filip (PhDr. 1928), Libuše Jansová (PhDr. 1928), Ivan Borkovský (PhDr. 1929), Miodrag Grbić a Jiří Müller.

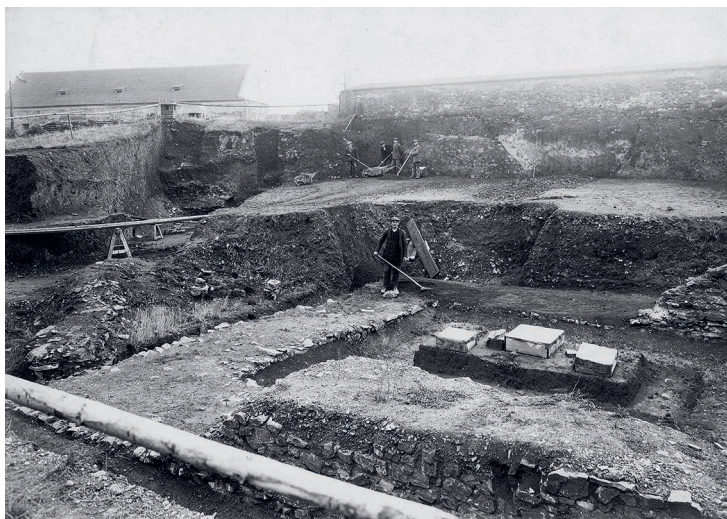
34 Ing. Jan Almer (22. 11. 1882 – 23. 9. 1960), stavební inženýr a pracovník stavebního odboru MHMP, dlouholetý člen Památkového sboru a v letech 1925–1945 opakovaně předseda Klubu Za starou Prahu, přispěl v oblasti praktické i teoretické k obnově i dokumentaci celé řady pražských stavebních památek a podílel se i na ochraně památek archeologických. Podle jeho návrhu původně provizorního zastřešení odkrytých zdí baziliky sv. Vavřince na Vyšehradě bylo nakonec realizováno dodnes funkční krytí reliktů raně románské baziliky betonovou deskou. Boháčová – Nechvátal (pozn. 11).

35 Dle rukopisných poznámek vztažených k textu Knihy o Praze shromáždil Památkový sbor v rámci své činnosti 37 500 fotografií, z čehož 18 000 negativů shořelo při požáru Staroměstské radnice v roce 1945 (AMP, fond Památkový sbor, kart. 16, inv. č. 26).

36 Vichra (pozn. 2).

37 Boháčová – Nechvátal (pozn. 11).

38 Mimo jiné v klášteře sv. Anežky v souvislosti se snahami o nalezení Anežčina hrobu a jejím svatořečením, výzkum a úprava prostranství v okolí kostela sv. Filipa a Jakuba na Smíchově, výzkum a zaměření půdorysu kostela Panny Marie na louži, výzkum kostela německých rytířů sv. Benedikta při nám. Republiky před jeho definitivní úpravou aj.

8

9

10

Obr. 8. Výzkum výšebradské akropole, odkryté zdivo jedné z palácových budov nad tzv. Libušínou lázní. AHMP, inv. č. I 9681. Foto: Antonín Alexander, 1926.

Obr. 9. Výzkum výšebradské akropole, odkrytý sklepní prostor při Soběslavově ulici. AHMP, inv. č. I 9685. Foto Antonín Alexander, 1934.

Obr. 10. Snímek zachycující prostor staveniště s dokumentovaným staroměstským opevněním před výstavbou ministerstva obchodu na Františku. ARÚ Praha, pozůstalost Ivana Borkovského, A4186B. Foto: Antonín Alexander, 1928.

úpravy) a které jsou současně podporou při řešení problému nezaměstnanosti.³⁹

3. Evidence, dokumentace, prevence

Památkový sbor převzal agendu soupisové komise pro Prahu a zajistil pokračování evidence památek, včetně těch archeologických. V rámci koncepčního řešení ukládání dokumentů o historii Prahy byly v roce 1921 předány starší dokumenty ze spisovny magistrátu (obrazy, listiny aj. včetně katalogu, tzv. *Rankeum* a vznikající sbírka Památkového sboru) Archivu hl. m. Prahy.⁴⁰ Po-

řizovány byly kopie plánů některých památek. Památkový sbor inicioval krom toho zaměření celé řady dochovaných památek, na němž se podíleli i studenti ČVUT. Jako příklady lze uvést výčet památek na pražském levobřeží,⁴¹ které byly zaměřovány z popudu Rudolfa Hlubinky: areál Strahovského kláštera, kostel sv. Vavřince na Petříně, malostranské kostely Panny Marie pod řetězem, sv. Jana Křtitele na prádle, sv. Vavřince a některé další objekty (Mostecká čp. 47, Lázeňská čp. 59, čp. 529).

Pořizování plánové dokumentace výzkumů představuje samostatnou kapitolu činnosti zajišťované Památkovým sborem. Dochovány jsou plány např. výzkumů od Ing. G. Varvažovského (Loretánské nám., originál dochován na detašovaném pracovišti ARÚ Praha, Pražský hrad, výzkum centrální /jihozápadní/ části Vyšehradu v roce 1930).⁴² Této dokumentaci byl zřejmě přisuzován nemalý význam nejen po stránce odborné, ale i celospolečenské, neboť soubor zaměření byl například v únoru 1938 zapůjčen pro výstavu zeměměřičských prací v Bratislavě.⁴³ Dokumentace pořizovaná

stavebními inženýry v určité fázi odkryvu měla však z hlediska vyhodnocování výsledků archeologických odkryvů zřejmě nedostatky, jako příklad lze uvést opomíjení stratigrafie a nejednotný způsob zobrazování zachycených superpozic odkrývaných objektů (z půdorysných plánů nelze odvodit reálné stratigrafické vztahy, ty nezachycuje ani dochovaná stejně vzniklá dokumentace řezů).

■ Poznámky

39 AMP, MHMP, fond Památkový sbor, kart. 16, inv. č. 25, čj. 93/37 P. sb.

40 AMP, MHMP, fond Památkový sbor, kart. 16, inv. č. 25, čj. 86/21 P. sb.

41 AMP, MHMP, fond Památkový sbor, kart. 17, inv. č. 30.

42 AMP, Sběrka map a plánů, sign. MAP PII 1/2741.

43 Např. plán výzkumu na Loretánském náměstí, plán Ostrova u Davle, románský dům čp. 548 a 549/I, plán Kunratického hradu, plán sv. Jana Křtitele na prádle, plán domu Tycha Braha na Pohořelci; AMP, MHMP, fond Památkový sbor, inv. č. 26, kart. 16, čj. 949/38.

Profesionální fotodokumentace památek byla zajišťována na náklady Památkového sboru fotografem Tomášem Vojtou a zdatným amatérem Antonínem Alexanderem, který se specializoval na dokumentaci architektonických památek a archeologických výzkumů dlouhodobě. Postupně byl vybaven fotoateliér. Pořizované fotografie byly popisovány a signovány autory. Negativy a popisy k nim byly uloženy v Archivu hl. města Prahy, ale pozitivy současně i na řadě dalších míst, ať již v rámci magistrátu (dnes schraňováno archivem Institutu plánování a rozvoje hl. m. Prahy na detašovaném pracovišti Jehněčův dvůr), v archivu ministerstva školství či archivech odborných institucí.⁴⁴ Díky tomuto prozíravému přístupu disponujeme dnes rozsáhlou sbírkou fotografických záběrů z archeologických výzkumů, které se zachovaly (v několika ne zcela kompletních řadách) pouze v pozitivěch, neboť negativy byly z velké části zničeny při požáru Staroměstské radnice v roce 1945 (viz pozn. 35). Nejrozsáhlejší a nejúplnější řadu tvoří zřejmě fotografie uložené ve sbírkách Archivu hl. m. Prahy.

Dokonalá byla provázanost jednotlivých částí dokumentace. V agendě Památkového sboru jsou témata programu jeho zasedání evidována v dochovaných zápisech z jednání přírůstkovými čísly, která potom můžeme nalézt i v další dokumentaci ke konkrétním akcím. Ta zachycuje směr a rozsah konkrétního záběru společně s evidenčním číslem snímku a kódem autora. Jednotlivé body jednání jsou tak jednoznačně provázány identifikátory – číselnými odkazy – s dalšími dokumenty, týkajícími se konkrétních akcí, včetně např. fotodokumentace projednávaného výzkumu. Pozoruhodný je i způsob evidence fotografických záběrů, které jsou např. u plánu výzkumu jihozápadní části Vyšehradu podchyceny přímo plánem G. Varvažovského z roku 1930. Vzhledem k tomu, i přes torzovitost dochovaných archiválií a jejich částečné zničení koncem 2. světové války, mohou být tyto prameny zdrojem cenných poznatků o výkumech, širším kontextu jejich realizace i konkrétních náleзовých situacích i v současnosti.⁴⁵

K zajištění soustavnější péče o památky mělo v některých případech napomoci i převzetí pozemků do majetku obce. Tak tomu bylo např. u Nového hradu u Kunratic, kde obec získala po složitých jednáních pozemek darem oproti závazku jeho konzervace.⁴⁶ Zájem převzít do majetku území s archeologickými památkami za účelem jejich budoucí ochrany je doložen i u Vyšehradu (areál s bazilikou sv. Vavřince),⁴⁷ kde se však tento záměr nakonec realizovat nezdařilo. Výjimečná památka v areálu Národní kulturní památky Vyšehrad,

významná nejen z hlediska mimořádných výsledků odkryvu dnes už mnohageneračního výzkumu, ale i z hlediska koncepce památkové péče o archeologické objekty, je nadále v majetku vyšehradské kapituly.

Organizace, koncepce a metodika výzkumů archeologických památek

1. Organizace výzkumu

Konkrétní údaje v záznamu výše zmíněného jednání 10. 6. 1927 na půdě MŠANO svolaného a vedeného Z. Wirthem ke stanovení kompetencí jednotlivých institucí a jejich podílu na zajištění výzkumů nám dávají nahlédnout přímo do procesu vytváření tehdejší koncepce nakládání s archeologickými prameny.⁴⁸ Porady se zúčastnili zástupci jednotlivých odborných institucí – Národního muzea, Státního archeologického ústavu a Státního památkového úřadu (Albín Stocký, Karel Guth, Karel Buchtela, Rudolf Hönigschmidt), za Památkový sbor byl přítomen Rudolf Hlubinka. Zajištěním a organizací terénního výzkumu byl vedle oficiálního a spíše teoretického než praktického angažmá Státního archeologického ústavu (Pražský hrad, Vyšehrad a lokality mimo historické jádro Prahy) a Národního muzea v historickém jádru Prahy pověřen Památkový sbor, na němž však reálně spočívala organizace terénních prací a jejich dokumentace i v případě výzkumu oficiálně realizovaného některou ze zmíněných institucí. Řešeno bylo i postavení Karla Gutha, jehož prioritním a jednoznačně formulovaným zájmem jakožto vedoucího historicko-archeologického oddělení Národního muzea byla právě především participace na výkumech týkajících se historického jádra města. Karel Guth byl následně pověřen i vedením klíčových pražských výzkumů včetně výzkumu III. nádvoří Pražského hradu (od 1926) a Vyšehradu. Podpořeno bylo i jeho úsilí o převzetí vedení výzkumu Státním archeologickým ústavem na Ostrově u Davle.

Z agendy Památkového sboru lze odvodit metodiku archeologické památkové péče a zejména rozdělení jednotlivých činností mezi konkrétní instituce. Vedení vlastního terénního výzkumu bylo zajišťováno v možné míře dle dostupných kapacit zejména Státním archeologickým ústavu, který ale nebyl v prvních letech po svém vzniku dostatečně personálně vybaven, a to nejen administrativními silami, ale ani potřebnými odborníky.⁴⁹ Zásadním faktorem, který ovlivnil kvalitu a rozsah činnosti pražské archeologické památkové péče (především v historickém jádru města) v meziválečném období, bylo tak personální obsazení Památkového sboru, a to jak z hlediska invence a osobního nasazení jednotlivých aktérů, tak z hlediska jejich profesního vybavení a po-

stavení. Vedení terénního výzkumu či dozor nad probíhajícími pracemi byly často zajišťovány najímáním odborných sil z řad studentů či čerstvých absolventů oboru – výše zmíněnými *volontéry*. Na běžné výkopové práce pak byli v letech hospodářské krize přednostně zaměstnáváni tzv. *nouzoví dělníci*, vysílání pražskou obcí.⁵⁰

Z řady archiválií různého typu se dozvídáme o konkrétních terénních akcích, které Památkový sbor zajišťoval nebo na jejichž realizaci se podílel.⁵¹ Zatím nevytěžený pramen k těmto výkumům, k nimž často chybí i základní informace, představují především fotografické záběry pořizované v průběhu odkryvu a zachycující tak jeho jednotlivé etapy (obr. 7–13).

■ Poznámky

44 Dnes v Muzeu hl. m. Prahy, ARÚ Praha, snímky z výzkumu III. nádvoří Pražského hradu pořizené na náklady Památkového sboru byly předány rovněž Kanceláři prezidenta republiky.

45 V této souvislosti je nezbytné upozornit na nebezpečí nenávratné ztráty vazby na cenné primární informace o autorovi a zejména datu pořízení snímku v případě, že by původní identifikátor snímku při nově vznikající evidenci elektronických dokumentů zanikl a byl nahrazen zcela jiným.

46 Např. ÚDU, fond R. Hlubinka 10–3, dokument bez označení, v roce 1921. AMP, MHMP, fond Památkový sbor čj. 141/31.

47 Boháčová – Nechvátal (pozn. 11).

48 NA, fond MŠANO, kart. 3123, sl. výkopy středověké; čj. 88476/27; obr. 4.

49 NA, fond MŠANO, kart. 3243, inv. č. 1751, čj. 703/23.

50 Např. NA, fond MŠANO, kart. 3195, čj. 8548/28. Detailní každoroční vyúčtování získané finanční podpory pro jednotlivé výkupy lze nalézt v každém z uváděných fondů.

51 Především šlo o výkupy na Pražském hradě a Vyšehradě, dále o výkupy na kunratickém hradě, na Hradčanech na Loretánském náměstí, ve Strahovském klášteře, na Pohořelci (dům Tycha Braha) a na Mariánských hradbách, na Malé Straně u sv. Jana Křtitele na prádle a u kláštera karmelitánek v Letenské ul., na Starém Městě při stavbě ministerstva obchodu na Františku, na Betlémském nám. a v Betlémské kapli, na staveništi policejního ředitelství v Bartolomějské ul., na Mariánském nám., v Platnéřské ul. i v prostoru Staroměstské radnice nebo staroměstských hradeb mezi ul. Celetná a Na Příkopě (čp. 988), na Novém Městě u kostela sv. Petra na Poříčí, při jižním vyústění ul. Revoluční (někdejší Ústav šlechticů, předchozí Norbertinum), v kostele Panny Marie v Hybernské ul., na Karlově nám., ve Vojtěšské ul., na Zderaze, v Reslově ul., v Sokolské ul. na Bojišti, na Arbesově nám. na Smíchově a mnohé další. Viz také Ivana Boháčová – Jaroslav Podliska, *Archeologie středověku v Praze mezi dvěma světovými válkami – zapomenuté kapitoly z historie oboru*, *Archaeologia historica* 45, 2020 (v tisku).

Někdy jsou i jediným dokladem realizace výzkumu, dokládají jeho rozsah i umístění dílčích sond. Samostatnou kapitolu pak představují objevy a dokumentace staroměstských románských domů, jimž se systematicky věnoval Rudolf Hlubinka a které v tomto výčtu nejsou zahrnuty, pokud během nich nedošlo k dokumentaci terénních zásahů. Zatím zcela nereflexovanou součástí práce Památkového sboru bylo shromažďování archeologických nálezů (vesměs keramické nádoby, kachle, případně dílčí architektonické prvky), získaných neplánovaně v rámci sledování četných stavebních aktivit jak na Starém, tak na Novém Městě. Již z tohoto výčtu vyplývá, že se aktivity Památkového sboru netýkaly jen vybraných prvořadých památek Prahy a jejího okolí, snahou bylo podchytit doklady pražské minulosti v maximální možné šíři.

Odlížit, kdo byl reálným autorem konkrétních výzkumů i která instituce byla za daný výzkum zodpovědná, lze někdy poměrně obtížně a určitá nesystematičnost vyplývá i z vlastních archiválií. Výzkumy na obou pražských hradech byly dle archiválií v kompetenci Státního archeologického ústavu, současně ale výzkum podléhal odbornému rozhodování komise pod vedením Karla Gutha (na Pražském hradě od roku 1926; obr. 1), tedy vedoucího archeologicko-historického oddělení Národního muzea. Obdobná byla situace na Vyšehradě, jehož výzkum byl formálně podřízen prof. Luboru Niederlemu, reálně byl svěřen výkonné vyšehradské komisi, zpočátku fungující pod vedením vyšehradského kanovníka Eduarda Šittlera, ve spolupráci opět s Karlem Guthem i s dalšími zástupci z řady institucí.⁵² Přitom klíčová úloha pro posouzení a interpretaci odkrývaných pramenů samozřejmě připadla těm, kteří se fakticky výzkumu účastnili a současně vedli terénní dokumentaci, tj. v případě III. nádvoří Pražského hradu v období 1925–1928 zejména Jaroslavu Pasternakovi.^{53, 54} Archiválie dokládají skutečnost, že ne vždy byly kompetence ohledně rozhodování o realizaci výzkumů zcela vyjasněny, což většinou zřejmě s ohledem na obecný a společný zájem nepřinášelo větší problémy. Konflikty kvůli ne zcela vyjasněným kompetencím – a to i dost vyostřené – archiválie dokládají ojediněle. Jak vyplývá z deníků z výzkumu III. nádvoří, docházelo zde občas ke sporům mezi hradním stavitelem Karlem Fialou, který práce v jihovýchodní části III. nádvoří zahájil o několik let dříve, a lidmi pověřenými dokumentací komisionálně vedeného odkryvu (obr. 14). Dalším z příkladů je spor mezi Cyrilem Merhoutem, tehdy zástupcem MŠANO, a Památkovým sborem o dokumentaci pořízenou tehdy začínající absolventkou oboru Libuší Jansovou při výzkumu Nového hradu

u Kunratic v roce 1930, který byl zajišťován Památkovým sborem ve spolupráci se Státním archeologickým ústavem.⁵⁵ Zpočátku byl dohledem na průběh výzkumu pověřen Jiří Müller, kterého Libuše Jansová nahradila. MŠANO však na supervizi ze své strany trvalo.

2. Koncepce a metodika výzkumů

Společenská atmosféra období po vzniku Československé republiky byla mimořádně příznivá pro rozvoj oborů zaměřených na poznávání dokladů kulturní identity, tedy i pro výzkum kulturně-historických památek, včetně archeologických, a jejich ochranu. Koncepci tehdejší archeologické památkové péče v historickém jádru Prahy a na některých vybraných objektech v širším zázemí Prahy lze chápat jako pokus o zajištění systemizace poznání a dokumentace archeologických památek obecně, jakkoliv se ve větším rozsahu týkala především pražských kulturně a historicky nejceněnějších objektů. V některých ohledech je tato koncepce – alespoň v oblasti teoretické – obrazem moderního pojetí nároků jak na získávání pramenů pro predikci i vědecké zhodnocení, tak nároků na hospodaření s nimi. Tehdejšími zásadami byly především důraz kladený na nezbytnost soustavného sledování veškerých výkopů v historickém jádru města, výběr metodiky a v rámci možností i rozsahu zkoumaných ploch, snaha o profesionální dokumentaci a její důslednou archivaci, interdisciplinární přístup a pokusy alespoň o zástupnou prezentaci některých zaniklých objektů. Praktický vliv formulovaných zásad byl však limitován dvěma klíčovými faktory – nedostatkem profesně dostatečně vybavených odborníků (nastupující generace absolvovala vesměs právě ve druhé polovině 20. let – viz pozn. 33) a zejména nepříznivým společensko-politickým vývojem. Ten měl za následek mj. i skutečnost, že se primární dokumentace k realizovaným výzkumům nedochovala v úplnosti. Krom archiválií ve fondu Archivu hl. města Prahy často není znám ani její osud nebo je rozptýlena na mnoha místech v různých institucích. Rovněž vlastní nálezy zůstávají obtížně dohledatelné či zcela nedohledatelné.⁵⁶ Na druhou stranu, jak dokládají nedávné pokusy o zpracování a vyhodnocení alespoň některých z realizovaných výzkumů, představují získané prameny přes uvedená omezení a nezrovnalost dokumentace často jinak nenahraditelný zdroj k řešení podstatných otázek geneze Prahy. Připomeňme alespoň některé z nich: krom fenoménu pražských románských domů např. úspěšné vybudování dubového standardu, opřené především o dřevěné prvky z odkryvu III. nádvoří (*in situ* i vyzvednuté), možné řešení otázek konstrukce i vývoje forti-

fikačních staveb odkrytých a dokumentovaných tamtéž, dále doklady proměn funkce raně středověkého sídelního areálu i pohřebního ritu díky výzkumu Loretánského náměstí, kde je mimo to doloženo i jedno z největších evropských novověkých pohřebišť k smrti odsouzených a často statých lidí. Dále sem patří otázky geneze osídlení i pohřbívání v prostoru Starého Města pražského i mnohá témata z vyšehradského sídla Přemyslovců, od dokladů pyrotechnologických aktivit, souvisejících patrně s vyšehradským mincováním, až po reliktu v měřítku Čech výjimečné sakrální stavby z nejstarší fáze existence hradu, která byla znovu zkoumána díky úsilí našich předchůdců

■ Poznámky

52 Problematika vedení meziválečného výzkumu Vyšehradu byla nedávno detailně představena v monografickém zpracování centrální části vyšehradského areálu: Václav Moucha – Bořivoj Nechvátal, *Dějiny a metody archeologického výzkumu*, in: Václav Moucha et al., *Vyšehrad. Knižecí a královská akropole. Svědectví archeologie*, Praha 2015. Viz také obr. 15.

53 Zde byl Pasternak tvůrcem převážné části deníkových záznamů, a to od zahájení výzkumu 4. 6. 1925 až do roku 1928; současně byl autorem podstatné části fotografické dokumentace.

54 Jaroslav Pasternak, Hrad Pražský. Výkopy na III. nádvoří. Deník č. III (1925), in: Ivana Boháčová (ed.), *Archeologický areál III. nádvoří Pražského hradu. Průvodce problematikou a archeologickými prameny V, Deník výzkumu 1925* [projektová zpráva], ARÚ Praha 1998, TX1998654 OF, cit. s. 239–240; Jaroslav Pasternak, Hrad Pražský. Výkopy na III. nádvoří. Deník (1928), in: Ivana Boháčová (ed.), *Archeologický areál III. nádvoří Pražského hradu. Průvodce problematikou a archeologickými prameny VIII, Deník výzkumu 1928* [projektová zpráva], ARÚ Praha 1998, TX1998654 OF.

55 ÚDU, fond R. Hlubinka, 10–3, čj.79/30 P. sb.

56 Příkladem může být skrovná a po několik let náhodně „objevovaná“ dokumentace k výzkumu v okolí kostela sv. Jana Křtitele na prádle, realizovaného prostřednictvím Památkového sboru Ivanem Borkovským. Část této dokumentace se nalézá v Archivu hl. m. Prahy (Borkovského sumarizující zpráva obsahující základní popis nálezů a dataci pohřbů do vrcholného středověku a novověku a současně zmiňující i nález denáru Vratislava II. z polohy hroby porušené; AMP, MHMP, fond Památkový sbor, kart. 11, inv. č. 12). Fotografická dokumentace z tohoto výzkumu je souběžně v AMP a ARÚ Praha, skica plánu pohřebišť byla přimíšena mezi dokumentaci z Loretánského nám., kde byla identifikována až při nedávném zpracování tohoto výzkumu Ivanem Borkovským z let 1934–1936, a část deníkových záznamů se nalézá v pozůstalosti L. Hrdličky v ARÚ, stejně jako získaný hrobový inventář, který měl být dle dikce zmíněné zprávy Ivanem Borkovským předán po konzervaci Památkovému sboru k dispozici.

11

12

13

Obr. 11. Výzkum pozůstatků románského domu na dnešním náměstí Franze Kafky. AHMP, inv. č. I 9676. Foto: Jaroslav Pasternak, 1926–1927.

Obr. 12. Výzkum v Sokolské ulici, odkryv kostela sv. Jana na Bojišti. 10. 7. 1929, ARÚ Praha, pozůstalost Ivana Borkovského, A5143B.

Obr. 13. Výzkum v sousedství kostela sv. Jana Křtitele na prádle – odkryv spodní vrstvy hrobů v roce 1938. Mezi přibližujícími (v kloboucích a upnutých kabátech) mohou být Ivan Borkovský a Rudolf Hlubinka, rozměry fotografie však jednoznačnou identifikaci neumožňují. ARÚ Praha, pozůstalost Ivana Borkovského, FT000108081.

o zachování nejvýznamnějších vysehradských nálezů *in situ* a se kterou jsou spjaty otázky hierarchie mocenských center, dělby moci i témata liturgická. Z opačné strany časové přímky pražské minulosti připomeňme alespoň unikátní soubor novověké hmotné kultury především z areálu Pražského hradu.

Koncepce terénních výzkumů a ochrany archeologických památek i jejich případná prezentace byla předmětem dílčích jednání Pa-

mátkového sboru, o nichž existují záznamy (program a zápisy z jednání). Jedním z konkrétních příkladů zmíněných systémových opatření o pro rozpoznání, evidenci a dokumentaci archeologických památek je sledování linií „výkopů pro kanalizaci“. Již v prvním pololetí roku 1921 byla Magistrátem hl. města Prahy akceptována žádost Památkového sboru o poskytování informací „o započetí prací ve veřejném statku obce pražské“ v případě, že mají dosáhnout hloubky dvou metrů.⁵⁷ V tomto smyslu byla uzavřena dohoda mezi městskou kanceláří kanalizační, Zemským muzeem, Muzeem města Prahy a Státním památkovým úřadem, přičemž povinnost takovýchto hlášení vedl stavební úřad v patrnosti. Součinnost s dalšími institucemi a cílená podpora soustavného poznávání minulosti Prahy vyplývá i z podání, které Památkový sbor předložil magistrátu 21. února 1928 ohledně požadavku „systematického sledování veškeré geologie“,⁵⁸ jímž Památkový sbor žádá Státní geologický ústav v Praze o zkoumání skladby geologického podloží při výkopech inženýrských sítí i dalších (konkré-

ně Revoluční třída, Na Františku). Rada Rudolf Hlubinka současně nabízí včasné informace o zásazích a žádá o reakci. Prioritou při rozhodování o programu činnosti pro budoucí období byl vždy výzkum související s rekonstrukčními či jinými stavebními pracemi, nebo zaměřený na poznání, případně konzervaci ohrožené památky (Nový hrad u Kunratic). Přitom u výzkumů vyvolaných stavební činností nebo zamýšlenou rekonstrukcí prostranství byl již jednoznačně formulován požadavek „výzkumu jí předcházejícího“, který se definitivně a ve větší míře podařilo zavést do archeologické praxe až od 70. let 20. století. Za plné podpory Státního památkového úřadu se pokoušel Památkový sbor prosadit u městské rady před dokončením nových definitivních úprav veřej-

■ Poznámky

57 AMP, MHMP – fond Památkový sbor, kart. 17, inv. č. 30: výpis ze zápisu schůze č. 14/21 P. sb.

58 AMP, MHMP – fond Památkový sbor, kart. 17, inv. č. 30, č. 50 P. sb. 1928.

14. - Poněvadž vykopni komise a p. Dr. Svoboda nejsou proto, aby p. Karel Fiala srovnával zdivo hluboké gotické studny a tím rozkopal zbytečně dřevěnou románskou podlahu (či dlaždicovou cestu), prohlásil ten před p. řed. Buchtelou, Dr. Guthem a Dr. Svobodou, že jsem špatným kopáním znehodnotil tuto podlahu, poněvadž je to prý jež jenom otisk originálu (negativ), co je řed. viděti, a udělal jsem prý jílové fošny. — J. Fiala.
 fot. č. 413, 414, 415,
 čísla č. 667, 668.

14

Výkonná komise pověřila odborným vedením výzkumných prací vrch. r. Buchtelu, Dr. Gutha, řed. Dr. Stockého a msg. Šittlera. Tato užší komise, jejíž předsedou zvolen msg. Šittler, byla v dalších letech, kdy výzkum byl prováděn, doplněna dalšími členy, ústř. r. Hlubinkou, min. r. Ing. Nyklíčkem, Dr. Böhmem, vrch. stav. r. Ing. Almrem a Dr. Müllerem. Komise, zvaná dále - "Komise pro výzkum Vyšehradu" - zahájila svoji činnost schůzí, konanou dne 10. března 1924, již určeny dispozice k výzkumu a schváleno svěřením technických prací stavební firmě Ing. Jar. Švarc a spol. Výzkumné práce byly započaty dne 7. května 1924 a to současně na dvou místech: před rom. rotundou sv. Martina a nad t. zv. Libušinou lázní. Odborným dohledem na pracovištích pověřeni Dr. Böhmem a Dr. Filip. V dalších letech tuto funkci zastávali Dr. Svoboda, Dr. Grbič, Dr. Pasternak, Dr. Jansová-Horáková, as. Vacek a od r. 1928 až do r. 1938 Dr. Müller.

15

ných prostranství provedení zjišťovacích výzkumů v místech zaniklých sakrálních objektů – kostelů sv. Filipa a Jakuba na Smíchově, sv. Jana v Rybářích, Panny Marie na louži, sv. Jana Křtitele na zábradlí, sv. Ondřeje v Betlémské ul., kaple Božího těla na Karlově náměstí.⁵⁹ Uchování paměti o pražské historii, známých a již zaniklých památkách (např. kostelích, kaplích, hřbitovech) a ochrana jejich dochovaných reliktů měly být zajištěny umístěním textů, analytických plánů, případně i hmotových modelů v pražských kostelích, zejména pak vyznačením jejich půdorysů v městské dlažbě nebo jiné zamýšlené úpravě veřejných prostranství.⁶⁰ Dlouhodobou snahu Památkového sboru o takové řešení, jejíž naplnění komplikoval čím dál větší nedostatek finančních prostředků, měl jako povinnost městu Praha ukovit v napjatém období roku 1939 dopis primátora A. Klapy, vycházející z porady magistrátu.⁶¹ V atmosféře počínající 2. světové války se tento záměr již nezdařilo prosadit (ani u již připravených projektů – kaple Božího Těla na Karlově náměstí či na Betlémském náměstí). Jeho stopou dodnes zůstává především vyznačený půdorys zaniklé barokní kaple sv. Matouše na Loretánském náměstí, dnes už téměř nepostřehnutelný náznak gotického předchůdce závěru Týnského chrámu v severním sousedství stojícího chóru a patrně i několik drobných křížků při kostele sv. Jana Křtitele na prádle, indikujících středověký a novověký hřbi-

tov, odkrytý výzkumem v roce 1937. Specifickým fenoménem prvorepublikové archeologie je pak vznik prvních archeologických „rezervací“ (Pražský hrad 1929, Vyšehrad 1934), tedy areálů, v nichž zůstaly objevené památky dochovány v místě nálezu – *in situ*. Ačkoliv tyto areály byly primárně určeny pro širokou veřejnost, již měly zprostředkovávat možnost bezprostředního kontaktu s výjimečnými památkami středověkého stavitelství, představují dnes jinak nenahraditelnou archeologickou „konzervu“, která nejen umožňuje další výzkum lokality jako takové, ale je i unikátním pramenem pro studium historie oboru.

Popularizace, publikační činnost

Zájemci z řad odborné i široké veřejnosti byli o realizovaných výzkumech a dalších aktivitách Památkového sboru informováni kromě textů publikovaných v odborných periodikách na stránkách několika vydaných čísel Zpráv Památkového sboru (k roku 1933 devět čísel), které byly distribuovány mezi členy sboru, městské zastupitelstvo a dále do knihoven, institucí i rozličných spolků.⁶² Pro redigování publikací byl volen redakční výbor s čtyřletým funkčním obdobím. V archivních dokumentech lze ale nalézt také informace o záměrech na poli pražské archeologické péče či popularizace památek obecně. Dochován je např. publikační plán⁶³ komise pro výzkum Vyšehradu, jehož cílem bylo představit v průběhu několika

Obr. 14. Snímek deníkového záznamu Jaroslava Pasternaka ilustrující pracovní vztahy při výzkumu III. nádvoří Pražského hradu. Jaroslav Pasternak, Hrad Pražský. Deník vykopávek 1927, in: Ivana Boháčová (ed.), Archeologický areál III. nádvoří Pražského hradu. Průvodce problematikou a archeologickými prameny VII, Deník výzkumu 1927 [projektová zpráva 1998], ARÚ Praha, TX19986540H, cit. s. 277.

Obr. 15. Zpráva pro ARÚ Praha z roku 1956, v níž Jiří Müller, tehdy poslední žijící člen někdejší vyšehradské komise, detailně popisuje zajištění odborného vedení výzkumu na Vyšehradě. ARÚ Praha, TX195600870.

let základní výsledky dosud realizovaných výzkumných etap (obr. 16). Pražský hrad jako lokalita prvořadého kulturně-historického významu byl samozřejmě místem, kam se upírala pozornost odborné i široké veřejnosti, která nedočkavě očekávala informace z rozsáhlého výzkumu centra české státnosti. Neaktéry archeologického výzkumu byl zejména za strany Hradu permanentně vyvíjen tlak, aby představili výsledky výzkumu v co nejkratší době, což bylo i opakovaně přislíbeno. Zevrubná informace o získaných poznatcích z klíčového výzkumu přemyslovské rezidence se objevila pouze v syntetizující práci Karla Gutha.⁶⁴

Ve výsledku obě tyto klíčové lokality vzhledem k vývoji hospodářské a zejména společensko-politické situace, kdy badatelskou aktivitu utlumila zejména válečná léta, ale i následující roky totalitního režimu, čekaly zpřístupnění i jen základních pramenů z meziválečného výzkumu po dlouhá desetiletí. A zejména v případě Pražského hradu tento dluh nebyl z větší části naplněn dodnes.

IV. Epilog: Cíle versus výsledky

Koncepce ochrany a výzkumu pražských archeologických památek formulovaná v průběhu meziválečných desetiletí je příkladem zárodku komplexně pojaté péče o archeologické památky obecně. Mnohá z nastolených řešení se

■ Poznámky

⁵⁹ AMP, MHMP – fond Památkový sbor, kart. 15, inv. č. 22, čj. 21/28, dále kart. 17, inv. č. 30, mj. čj. 887/28, čj. 93/37.

⁶⁰ Např. u kostela sv. Jana Křtitele na prádle nebo kostela sv. Benedikta při nám. Republiky, u posledně jmenovaných v souvislosti s úpravou a předlažbou příslušných prostranství.

⁶¹ NA, fond SPS, kart. 450, inv. č. 229; 10638/39.

⁶² ÚDU, fond R. Hlubinka, 2–2.

⁶³ Jiří Müller, ARÚ Praha 1965, zpráva čj. TX195600870.

⁶⁴ Karel Guth, Praha, Budeč, Boleslav, in: Svatováclavský sborník I, Praha 1934, s. 686–818.

K propagaci výzkumu Vyšehradu uspořádala Komise pro výzkum Vyšehradu cyklus přednášek se světelnými obrazy v přednáškové síni přírodovědeckého ústavu university na Albertově s tímto pořadem:
 26. listopadu 1924 Msg.E.Šittler: Historický vývoj Vyšehradu.
 3.prosince 1924: Msg.E.Šittler: Staré vyobrazení Vyšehradu a jeho do dnes zachované památky.
 10.prosince 1924 K.Buchtela: Česká hradiště a jejich kultura.
 17.prosince 1924 Dr.K.Guth: Výkopy na Vyšehradě r.1924.
 21.prosince 1924 Dr.Z.Wirth: Pevnost Vyšehrad.

Zájem širší veřejnosti značně vzbuzen pořádáním prohlídek výzkumu Vyšehradu s odborným výkladem členů komise a v posledních letech výzkumu zejména otevřením musea vyšehradských vykopávek v budově nad Libušinou lázní a lapidaria v kostelíku sv.Jana Stětí, románské basiliky i ostatních, výzkumem odkrytých památek.

Každoročně pozvání též k prohlídkám výzkumu zástupci interestovaných úřadů a korporací a zástupci pražských redakcí.

Komise přistoupila k návrhu univ.prof.Dr.Stockého /ve schůzích dne 6.a 20.června 1930 / též k projednání otázky publikování výsledků výzkumu a schválila následující pořad:

- I. Přehled dějin Vyšehradu / msg.Šittler /
- II. Prehistorie Vyšehradu / prof.Stocký a Dr.Müller /
- III. Kaple sv.Martina / Dr.Guth /
- IV. Románská basilika / Dr.Guth /

Úmrtím msg.Šittlera a později i prof.Stockého, Dr.Gutha i dalších členů komise způsobeno, že k vydání chystaných publikací nedošlo.

16

Obr. 16. Jiří Müller, *Publikační plán Komise pro výzkum Vyšehradu a přehled popularizační činnosti*, 1965. ARÚ Praha, TX195600870.

o řadu desetiletí později stala běžnou součástí moderní ochrany archeologických památek – respektive v současné terminologii součástí náležitého hospodaření s nimi. K jiným z těchto nastolených řešení nyní snahy teprve směřují nebo se je dlouhodobě a více či méně úspěšně snaží zakomponovat do současných zákonných norem.⁶⁵

Společenské změny, ekonomická krize, následné válečné období i poválečné poměry se jednoznačně projeví na vyústění výše popsaných snah lidí, kteří se v rámci své profese i mimoprofesionálních zájmů ocitli v kontaktu s tématem studia a ochrany archeologických památek. Mezi nimi můžeme nalézt řadu jedinečných nejen profesně zdatných, ale i všestranně zaměřených a vzdělaných osobností, pro něž péče o kulturní dědictví a jeho poznávání byly samozřejmou součástí jejich každodenních aktivit. Jejich vize, pro jejichž naplnění se dařilo postupně v průběhu 20. a první poloviny 30. let vytvářet poměrně příznivé podmínky, nebylo již možné v nastalých společensko-ekonomických poměrech uskutečnit. Realizované výzkumy se až na stručné zprávy v odborném tisku nedočkaly zpracování ani publikace. Vypracovaný systém ochrany a dokumentace památek, sto-

jící na vzájemné spolupráci mezi jednotlivými složkami Magistrátu hl. města Prahy, odbornými institucemi i státními orgány (a samozřejmě i na osobních vztazích, komunikaci a úzké spolupráci), vzal definitivně za své se zrušením Památkového sboru a nastolením nových pravidel v rámci nových státních struktur. Ani koncepce prezentace míst paměti – vyznačování zaniklých památek v dlažbě města – nebyla až na výjimky již naplněna. Přesto však můžeme i po desetiletích na práci našich předchůdců navázat, a to díky dvěma fenoménům – archivní dokumentaci, z níž mimořádný význam má především několik paré dochované fotodokumentace studovaných památek a obsažná agenda Památkového sboru, a speciálně budovaným areálům s archeologickými památkami, uchovaným *in situ*. Archivní dokumentace je dosud z velké části nevyužitým pramenem pro studium realizované výzkumné činnosti a jejích výsledků, je však rozptýlená a často neutřídění, a tedy nepřístupná v řadě institucionálních fondů. Část pořízené dokumentace je již také patrně ztracena, dílčí torza občas nalézáme v zpracovávaných pozůstalostech aktérů dob minulých (Ivan Borkovský) i méně vzdálených (Ladislav Hrdlička). Archeologické areály náleží k nejstarším objektům svého typu v Evropě. Mimořádný je jejich význam z hlediska možné revize, a tedy i případného přehodnocení někdejších poznatků, především ale proto, že přinášejí možnost získání nových a často nena-

hraditelných pramenů⁶⁶ z nejvýznamnějších lokalit středověké metropole Evropy s výlučným postavením více jak tisícileté kontinuity panovníckého sídla.

■ Poznámky

65 Památkový sbor hl. města Prahy lze např. považovat za předchůdce dnes již standardního institutu regionálních komisí, předstihový výzkum je dnes v místech s archeologickými prameny zcela nezpochybnitelnou součástí stavebních záměrů, mezioborový výzkum v podobě archivních rešerší a přírodovědných expertíz je součástí pravidel archeologického výzkumu.

66 Ivana Boháčová, *Prezentace archeologických památek v Čechách. Archeologické areály in situ – příklady z Pražského hradu a Vyšehradu*, *Archaeologia historica* 40, 2015, č. 2, s. 331–351.